

ენა და ენათმეცნიერება

პაუზა წერთ მეტყველებაში
(ქართული და ინგლისური ენების შეპირისპირებითი ანალიზი)

ნუნუ ჩარკვიანი

nunu.charkviani@atsu.edu.ge

სოფიო კიფიანი

sopio.kipiani@atsu.edu.ge

აპაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო

ინგლისური ენის მართლწერის სწავლებისას აღმოვაჩინეთ გარკვეული სხვაობა ქართულ და ინგლისურ ენებში სასვენი ნიშნების გამოყენების კუთხით. განსაკუთრებულად საყურადღებოდ მივიჩნიეთ იმ სასვენი ნიშნების დახასიათება, რომელთა ფუნქცია წერთ მეტყველებაში პაუზის გამოხატვაა. ენობრივი სისტემით განსხვავებულ ქართულ და ინგლისურ ენებში დიდი ინტერესი გამოიწვია პაუზის განხილვამ, სადაც სასვენი ნიშნები მონაწილეობენ. უდავო იყო, რომ ქართველი, ბრიტანელი და ამერიკელი ავტორების ნაწარმოებებიდან ამოკრებილი მაგალითები ნათელს მოჰქენდა ამ საკითხს; ზოგიერთი თეორიული საკითხი კი დაგვეხმარებოდა უფრო ღრმად შეგვესწავლა ის სხვაობა, რაც ახასიათებს შესაძარებელ ენებში პაუზის გამომხატველ სასვენ ნიშნებს, მათ ფუნქციას და ადგილს სხვადასხვა ტიპის წინადადებაში. განსაკუთრებით საყურადღებო იყო მძიმის გამოყენების სხვადასხვა შემთხვევა, როგორც ქართულში, ასევე ინგლისურ ენაში. სტატიის მიზანიც გახლდათ დაგვედგინა ის მიზეზები, რამაც გამოიწვია ამ ენებში მძიმის ხმარების სხვადასხვა შემთხვევების არსებობა. ნაშრომის შესრულების პერიოდში ვიხელმძღვანელოთ სხვადასხვა მეთოდით: გრამატიკული გარჩევა, ენაზე დაკვირვება, შედარება-შეპირისპირება. დიდი დახმარება გაგვიწია ასევე ანალიზურ-სინთეზურმა მეთოდმა. ჩვენ მიერ შესადარებელი ენებიც ხომ ერთი (ქართული) სინთეზურია, ხოლო მეორე (ინგლისური) ანალიზური.

საკვანძო სიტყვები: პუნქტუაცია, პაუზა, ოქსფორდის მძიმე, კომპენსაცია, ინტონაცია, მახვილი.

„მეტყველების დანიშნულება აზრის სხვისთვის შეტყობინებაა. ეს საკომუნიკაციო ფუნქცია საერთოა როგორც ზეპირი, ისე წერთი მეტყველებისათვის, მაგრამ მეტყველების ამ ორ სახეობაში აზრის შეტყობინების პროცესი სხვადასხვაგვარად მიმდინარეობს. ზეპირმეტყველებაში სიტყვა გვექნება, ფრაზა თუ წინადადება, ყველა მათგანს თან ახლავს ინტონაცია,

6. ჩარკვიანი, ს. ყიფიანი

პაუზა, მახვილი, ხმის ტემბრი, ჟესტი-მიმიკა, რასაც მსმენელი სიტყვასთან ერთად აღიქვამს“ (კვირიკაშვილი 2015: 65).

წერითი მეტყველება განსხვავებულად, საკუთარი წესებით იმართება. ის არის შემოქმედების, დისტანციური ურთიერთობისა და ინფორმაციის შენახვის პირობა. მას მეტყველების ალგებრასაც უწოდებენ, რადგან მოკლებულია სიტუაციურობას, ჟღერადობას, ექსპრესიულობას. წინადადების სინტაქსური აგების შემდეგ, ამა თუ იმ სამეტყველო სიტუაციის შესაბამისად, სპეციფიკური საშუალებების (პუნქტუაციური ნიშნები, შინაარსის გამაძლიერებელი სიტყვები, ავტორისეული კომენტარები) დახმარებით სრულდება მიზანდასახულობისა და გადმოსაცემი შინაარსისადმი დამოკიდებულების გამოხატვა (კვირიკაშვილი 2015: 67).

ზეპირმეტყველებისათვის დამახასიათებელი ფაქტორების (ინტონაცია, დიალექტური, ლინგვისტური და ფსიქოლოგიური მახვილი, ტემბრი, ჟესტი, ტემპი და ა. შ.) ნაკლებობას ვხვდებით წერით მეტყველებაში, თუმცა ამ დანაკლისის შევსებას იგი ახერხებს სათანადო ინტონაციით და მათი კომპენსაცია ხდება სასვენი ნიშნების მეოხებით, ამიტომაც წერით მეტყველებასაც აქვს გარკვეული სემანტიკური ნიუანსები, ინტონაცია და სტილისტური იერი (მაღლაკელიძე 2013:143).

ქართულ ენათმეცნიერთა შეხედულებები განსხვავდება იმით, რომ პუნქტუაციის საფუძვლად ზოგი მეტყველების დეკლამაციურ-ფსიქოლოგიურ დანაწევრებას თვლის, ზოგი სუბიექტის შინაგან განწყობისეულ მდგომარეობას და ზოგიც აღიარებს, რომ პუნქტუაცია დაკავშირებულია სინტაქსთან, ე. ი. მას განსაზღვრავს ტექსტის სინტაქსური კონსტრუქციები და სემანტიკურ-სტილისტური თავისებურებანი (მაღლაკელიძე 2013:143).

ასახელებენ პუნქტუაციური ნიშნების ორ ტიპს: წერტილი, კითხვისა და მახილის ნიშნები, მრავალწერტილი ემოციურ ფონს ქმნის, ხოლო წერტილი, მძიმე, ორწერტილი, ტირე და ფრჩხილები აზრობრივ-ლოგიკურ ელფერს აძლევს გამონათქვამს. ზემოთ დასახელებული სასვენი ნიშნების ტიპებიდან საინტერესოდ ჩავთვალით დავკვირვებოდით წერტილის, მრავალწერტილის, წერტილ-მძიმის, ტირესა და მძიმის გამოყენების შემთხვევებს, რადგან ისინი ხასიათდებიან არა მარტო აზრის გადმოცემის უნარით, არამედ წერილობით ტექსტში პაუზის ფუნქციას ყველაზე უკეთ ასრულებენ.

ჩვენი დაინტერესება აღნიშნული სასვენი ნიშნების მიმართ მას შემდეგ მოხდა, როდესაც ახალი პროგრამის მიხედვით კურსის „აკადემიური წერა“ სწავლება დავიწყეთ ინგლისურ ენაზე. მშობლიურ ენაზე უკვე ათვისებული მართლწერა სტუდენტებისათვის ცოტა განსხვავებული აღმოჩნდა, პაუზის გამომხატველი სასვენი ნიშნებიდან განსაკუთრებული თავისებურებებით გამოირჩეოდა მძიმე. ეს სასვენი ნიშანი გამოწვევად შეიძლება ჩა-

ითვალის მშობლიურ ენაში. ამას მოწმობს ქართული ენის მასწავლებელთა დისკუსიები ელექტრონულ გაზეთებში (ჯღარკავა 2019: 41).

შედარება-შეპირისპირების მიზნით მოვახდინეთ ქართველი, ბრიტანელი და ამერიკელი ავტორების ნაწარმოებთა განხილვა, სადაც დავაკვირდით პაუზის შემცველ სასვენი ნიშნების გამოყენების შემთხვევებს. განსაკუთრებული აღმოჩნდა მძიმე. კვლევის დროს გამოვიყენეთ შემდეგი მეთოდები: გრამატიკული გარჩევა, ენაზე დაკვირვება, შედარება-შეპირისპირება. დიდი დახმარება გაგვიწია ასევე ანალიზურ-სინთეზურმა მეთოდმა. ჩვენი შესადარებელი ენებიც ხომ ერთი (ქართული) სინთეზურია, ხოლო მეორე (ინგლისური) ანალიტიკური. ინგლისურ და ქართულ ენებზე შედგენილმა სახელმძღვანელოებმა წერითი მართლწერის თეორიის საფუძველი მოგვცა ორივე ენაში. უმეტესი ცნობები მივიღეთ ინტერნეტის მეშვეობით, რომლებიც თანამედროვე კვლევებით ხასიათდება.

ჩვენი თემის ქვაკუთხედი პაუზაა წერით მეტყველებაში, რადგან სწორედ ზემოთდასახელებული სასვენი ნიშნები ხასიათდებიან პაუზის ფუნქციით, პაუზას უცხოელი გრამატიკოსები ასე ხსნიან: თქვენი მესიჯი უბრალოდ სიტყვებით როდი გადმოიცემა. მას პაუზებით ვხვდებით. პაუზა კი გვეხმარება აუდიტორიასთან ინტელექტუალური და ემოციური კავშირის დამყარებაში.

პაუზის სახეები. როდესაც პაუზას მივმართავთ, აუდიტორიას ვაძლევთ დროს გაანალიზოს ის, რაც უკვე ითქვა; აზრობრივი პაუზა წერით მეტყველებაში იგივეა, რაც მძიმე ზეპირსიტყვიერების შემთხვევაში. პაუზა უფრო ხშირია, ვიდრე მძიმე წერით მეტყველებაში. მკითხველს ეძლევა დრო გადაიკითხოს, რაც ვერ გაიგო. გარდამავალ პაუზას წერტილის სახით ვხვდებით წერით მეტყველებაში. იგი ერთ აზრს მეორესაგან გამოყოფს, ზოგჯერ ორივე სახის მეტყველებაში (ე. ი. მსმენელი გვეყოლება თუ მკითხველი) ჭირს გაბმული მეტყველების გაგება, რადგან ტექსტს ემოციურობა და დრამატულობა აკლია. ამ შემთხვევაში წერტილის დასმა საუკეთესო საშუალებაა. დრამატულ პაუზას ვიყენებთ მაშინ, როდესაც ყურადღებას ვამახვილებთ იმაზე, რისი გაგებაც ძალზე მნიშვნელოვანია. ნათქვამის შემდეგ მრავალწერტილის დანახვა მკითხველს ამახადებს თვითონვე იფიქროს ნარატივში გადმოცემული მესიჯის საბოლოო შედეგზე. სენსორული პაუზა გვეხმარება წერილობით ტექსტში წარმოდგენილი ნებისმიერი სურათის აღქმაში. ისეთი სურათისა, რომელსაც ადამიანის გრძნობები უკავშირდება. ისინი ერთმანეთისაგან გამოიყოფა წერტილებით, ასევე მძიმეებით ან წერტილ-მძიმეებით. ასახელებენ ფსიქოლოგიურ და ლოგიკურ პაუზას, ზოგჯერ ისინი ერთმანეთს არ ემთხვევა და დაბნეულობას იწვევს მკითხველში (University... 2018: 12).

6. ჩარკვიანი, ს. ყიფიანი

მძიმის გამოყენების შემთხვევების ემპირიული მასალა. მძიმე ა) გამოიყენება: როგორც დამოუკიდებელ, ისე სინტაქსურ დაქვემდებარებაში არსებული თხრობითი წინადადების გასამიჯნად; მნიშვნელობა არა აქვს, შეერთება უკავშიროს თუ კავშირიანი.

ბ) დამოუკიდებელ წინადადებებში: (უკავშირო შეერთება)

- ... ეძგერნენ ხევსურები მგლისფერ ფაფახიან ქისტ ცხენოსნებს, ჭიხვი-ნებდნენ ულაყები, წკრიალებდნენ ხმლები, ჟღრიალებდნენ ფარები, ფრია-ლებდნენ ჩოხების კალთები (გამსახურდია 1954: 218).

- You are gaining flesh and color, your appetite is better (Great... 2002: 122).

გ) დამოუკიდებელ წინადადებებში:

(კავშირიანი შეერთება)

- მრავალრიცხოვანი ოჯახი ჰყავდა ლევანს, მაგრამ იგი გულს არ იტეხ-და (კლდიაშვილი 1988: 387).

- ითათბირეს თავკაცებმა, და ქისტები ხერხს დაადგნენ ასეთს... (გამსახურდია 1954: 196).

- The glow of the sunset paused, and the night came ... (Great... 2002: 66).

- He thought I was asleep first, but I wasn' t (Great... 2002:123).

დ) დამოუკიდებელ წინადადებებში

(უკავშირო შეერთება)

- ცხადია, ასეთ რამეებს ყმა გოეთეს არავინ უამბობდა (გამსახურდია 1954: 228).

- სთხოვა, ხადიშაჰს მიუტანეო ეს აბჯარი, ჩემგან ნამდვენი (გამსახურ-დია 1954:199).

- I didn' t say I hated you (Englis... 1996: 101).

- I said she used to squander (English... 1996: 134).

ქართულ ენაში აღნიშნული ტიპის წინადადებებში შესაძლებელია მაქ-ვემდებარებელი კავშირის აღდგენა. თუმცა გვაქვს ასეთი კავშირიანი და მძიმით გამოყოფილი წინადადებებიც:

- გადაწყვიტა, რომ სოფლის სასამართლოში ვექილობა დაეწყო (კლდი-აშვილი 1988: 272).

ზემოთ მოტანილი მაგალითები უმეტესად დამატებით დამოკიდებე-ლი წინადადებებია „რომ“ კავშირით ან ნაგულისხმევია „რომ“.

ქართულის მაგალითებში ვპოულობთ დროის გარემოებით დამოკი-დებელ წინადადებას, „რომ“ კავშირიანს, მაგრამ მის წინ კი არ იწერება მძი-მე, არამედ პირველი წინადადების შემდეგ.

- ამ კაცმა ჩაბალახი რომ გადაიძრო, დიდი იოსები ვიცანი (გამსახურ-დია1954: 170).

პაუზის გამომხატველი სასვენი ნიშანი „მძიმე“ ყველაზე დიდ სხვაობას გვაძლევს შესადარებელ ენებში. რთულ ქვეწყობილ წინადადებებში მძი-

მის დასმა დამოკიდებულია მთავარი წინადადებისა და დამოკიდებელი წინადადების ადგილზე. თუ ჯერ დამოკიდებული დგას და მას მოჰყვება მთავარი წინადადება პირველი წინადადების შემდეგ, „მძიმეს“ ვწერთ, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ე. ი. თუ ჯერ მთავარია მასთან მძიმეს არ ვხვდებით, თუმცა შეინიშნება გამონაკლისებიც.

ე) დამოკიდებული წინადადებები

(კავშირიანი)

- When they got back to their house, she was on the verandah... (Great.... 2002: 172).

- When he reached his house he went up at once to his bedroom (Great.... 2002: 141).

- He ran from the nearest blind man, because it was a hero (Great.... 2002: 53).

- The evidence showed that the deceased lady... was knocked by the engine (Great.... 2002: 146).

ქართულში მთავარი და დამოკიდებელი, წინადადება გამოიყვანება მძიმით იმის მიუხედავად, რომელ ადგილზე დგას ის.

ინგლისურ ენაში დამოკიდებელი წინადადება ზოგჯერ მიმდებარეობს ფრაზით გადმოცემა:

- On hearing the guard's whistle he set the train in motion (English... 1996: 146)

- Guided by the rope, I crossed the water without difficulty; n (English... 1996:110)

ქართულში მას ასეთი სახე აქვს:

- გულშემზარავი ჩხვილი და ყრიანტელი მორთეს მყინვარებმა, რა დაინახეს ხოგის მინდია (გამსახურდია 1996:199).

- როსტომი წამოდგა, გაიზმორა, ერთხელ კიდევ მიუშვია ზურგი ბუხარს და, რა იგრძნო სითბო, ერთი შეხვანხვალდა, შეინძრა და (კლდიაშვილი 1988: 355).

ვ) თუ ერთი წინადადება მეორეშია ჩართული, მის გამოსაყოფად ორივე მხრიდან მძიმეებია საჭირო:

- სონია, რომელიც ძლივს ადგამდა ფეხს თოვლში და სიცვიისაგან კანკალებდა, ეკვირინეს ამგვარმა ლაპარაკმა სრულიად მოღალა (კლდიაშვილი 1988: 287).

- At last Miss Waterloo, who enacted the heroine, complained that my anxiety made her nervous (English... 1996: 115).

ზ) მძიმე იწერება ერთგვარ წევრებთან უკავშირო თუ კავშირიანი შეერთებისას - ჟამი, კეთრი და ყვავილი მუსრს ავლებდა ხალხს (გამსახურდია 1954: 230). (არსებითი სახელები)

6. ჩარკვიანი, ს. ყიფიანი

- დაქვეითდნენ ქისტი მხედრები, სახლებს, საბძლებს, ქვითკირებსა და ციხეებს (ზმნები) შეუგზნეს ცეცხლი (გამსახურდია 1954: 196).

- History, mystery, lesson, and law (Great... 2002: 72).

ინგლისური და ქართული აქაც სხვაობას ავლენს. „და“ კავშირის წინ ბოლო წევრთან მძიმეს ვხედავთ ინგლისურში, ხოლო ქართულში არა. უნდა აღნიშნოს, რომ ზოგ ავტორთან ვხვდებით გამონაკლისებსაც, რომელსაც მოგვიანებით განვიხილავთ.

თ) მძიმეს ვიყენებთ სიტყვების, ფრაზების, წინადადებების გამეორებისას;

- ნუ დეღავთ, ნუ დეღავთ, იგი მალე მოვა ალბათ (გამსახურდია 1954: 310).

- გამააჭენე, გამააჭენე ცხენი!... (გამსახურდია 1954: 53).

- She was happy, happy, happy (Great... 2002: 79).

ი) მძიმე იწერება განკერძოებულ სიტყვებთან, ასევე მიგებითი და მისათითებელი ნაწილაკების გამოსაყოფად წინადადების წევრებთან;

მიმართვა - ყალბია, ამხანაგო, - გაიმეორა ბანკის ინსპექტორმა (გამსახურდია 1954: 17).

And he's strong, dear father, and kind (Great... 2002: 59).

დანართი - თუშეთში გარდაიცვალა კარგო თამარიძე, სახელგანთქმული ხევისბერი, (გამსახურდია 1954: 200).

That scoundrel, Parker Pune, was clever (Great... 2002: 279)

ჩართული - უნდა ითქვას, ყოველ ასაკში განირჩეოდა გოეთე თანამედროვეებისაგან თავის ჩაცმულობით (გამსახურდია 1954: 269).

- Luckily, it seemed that people of what class would do (English... 1996: 4).

განკერძოებული განსაზღვრება

- მე ძლიერ მიყვარს მაგარი წვიმა, მტვერიან ქალაქზე თქემითა და ღვართქაფით წამოსული (გამსახურდია 1954: 17).

- The doctor, taken by surprise, awkward and sleepish knelt too (English... 1996: 199).

განკერძოებული გარემოება

- გამოდმა, მცირე ხატის წინ ნიშთან, ბატკნებს კლავენ ქალების „გასანათლავად“ (გამსახურდია 1954: 203).

- ახლა კი, შვიდი წლის შემდეგ, ორივენი პირისპირ რომ შეხვდნენ ერთმანეთს... (ჯავახიშვილი 2005: 131).

კ) **ნებისმიერ შორისდებულთან და გარკვერძოებულ კონსტრუქციებთან**

- „ვუი, შენ კი გენაცვალე (გამსახურდია 1954: 260).

- „ჰაი, მოთავდა საგერიოს გადასავალი (გამსახურდია 1954:187).

- "Oh, Sid! - began Minnie (Great... 2002: 24).

- Ah, Bartleby - (Great... 2002: 48).

- გარდა ამისა, ახალგაზრდა ვეჩილი ველარ იტევდა თავისი პოეტური ბუნების მიერ ნაკარნახევ ექსცენტრულობას (გამსახურდია 1954: 327).

- On the contrary, it seemed a perfectly natural thing to do (English.... 1996: 78).

ლ) მიგებით და მისათითებელ ნაწილაკებთან;

- დიახ, ეს გვარამის ლოდია, პაპის შენისა, ერისთავთ-ერისთავო (გამსახურდია 1954 :512).

- არა, შესაძლოა ეს არ ცოდნოდა მელქისედებს... (გამსახურდია 1996: 514).

- Yes, I use it every day, Jane (English... 1996: 217).

- No, you don't - you lean on a man (English... 1996: 219).

მძიმის გამოყენების თავისებურებანი ქართულსა და ინგლისურში. წერით მეტყველებაში მძიმე ყველაზე პრობლემურია პაუზის შემცველი სასვენი ნიშნებიდან. შეიძლება ითქვას, რომ ორივე შესადარებელ ენაში სადავო გახდა მისი გამოყენება. საინტერესოა იმ სხვაობის დაფიქსირება, რაც ამ მხრივ დამახასიათებელია ქართული და ინგლისური ენებისათვის. მძიმის სხვადასხვა ადგილზე გაფორმება იწვევს შეცდომებს ორივე ენაში.

1. - მამა, ხვალ ვერა ვერ ჩამოვა! (საუბარია ვერაზე).

2. - მამა ხვალ ვერა, ვერ ჩამოვა (საუბარია წინადადებაში ნაგულისხმევ სხვა პირზე)

3. - მამა ხვალ ვერა, ვერ ჩამოვა (საუბარია მამაზე)

ქართული ენის მასწავლებელთა დისკუსიის თემა გახდა მძიმის დასმა ისეთ ქვეწყობილ წინადადებაში, რომელშიც კავშირი „რომ“ არ არის, მაგრამ იგულისხმება. მასწავლებელთა ერთი ნაწილი ასაბუთებს, რომ ზმნის წინ, სადაც „რომ“ იგულისხმება, მეორე წინადადების დაწყებამდე, მძიმე არ დაისმის, რადგან მთავარი წინადადების ზმნასა და დამოკიდებულ წინადადებას შორის შესვენება და პაუზა არც კი შეინიშნება. მეორენი ამტკიცებენ, რომ ამ ადგილზე მძიმე უნდა, მაშინაც კი, როცა მათ შორის კავშირი არ ჩანს. ამას მასწავლებლები აღიარებენ ცნობილი ქართველი ენათმეცნიერის აკ. შანიძის მტკიცებულებით.

- მაგ: სთხოვა, ხადიშათს მიუტანეო ეს აბჯარი, ჩემგან ნაძღვენი (გამსახურდია 1954: 199).

ინგლისური ენის მაგალითში მძიმეს ვერ ვხედავთ.

- I didn't say I hated you (Great... 2002: 101).

სავარაუდოა, რომ მძიმის გარეშე ასეთი წინადადების გაფორმება ინგლისური ენის ნორმებიდან უნდა იყოს შემოტანილი.

6. ჩარკვიანი, ს. ყიფიანი

ისევ მძიმეების თემას დავუბრუნდეთ და განვიხილოთ მათი დასმა წინადადებაში ერთგვარი წევრების დასახელებისას. როგორც მაგალითებიდან ვნახეთ ბოლო წევრის დასახელებისას „და“ კავშირის წინ მძიმე იწერება ინგლისურში და არა ქართულში.

თუმცა ინგლისურ ენაში ვხვდებით ისეთ შემთხვევებსაც, სადაც ამ ადგილზე მძიმე არ ჩანს ე. ი. არცერთი შემთხვევა არ არის არასწორი.

„სწორია - The dog is well trained, and good natured

არასწორია - The dog is young, well trained and good natured არსებობს მოსაზრება, რომ სახელწოდება „ოქსფორდის მძიმე“ ან „სერიული მძიმე“ იწერება ჩამონათვალის ყველა წევრთან, მაშინ, როდესაც ეს სია მოიცავს 2-3 ან მეტ წევრს. თუკი ერთგვარი წევრების სია წინადადებაში მხოლოდ 2 წევრით განისაზღვრება, მაშინ მძიმე არ არის საჭირო. (University... 2018: 15).

ასეთი წესი ეხება ჩამონათვალში მოცემულ საკუთარ სახელებს, არსებით სახელებს, ზმნებს ან მეტყველების სხვა ნაწილებს. (Grammarly 2022: 37).

იმავე აზრს გვთავაზობს სხვა მონაცემებიც. უნდა გამოვიყენოთ „ოქსფორდის მძიმე“, იმიტომ, რომ გამოვრიცხოთ დაბნეულობა.

- I want to thank my parents, Tiffany and God

- I want to thank my parents, Tiffany, and God

პირველ წინადადებაში, სადაც მძიმე არ წერია ტიფანის შემდეგ აზრი სულ სხვა გვექნება. მინდა მადლობა ვუთხრა ჩემს მშობლებს ტიფანსა და ღმერთს, მეორეში კი აზრი სწორადაა გადმოცემული - მადლობა მინდა ვუთხრა ჩემს მშობლებს, ტიფანსა და ღმერთს. აქ ყველა ცალ-ცალკე განიხილება.

აქვე მძიმის არასწორ ადგილზე დაყოფის მაგალითებიც განვიხილეთ.

- Let's eat Grandma / Let's eat, Grandma

- მოდი შევჭამოთ ბებია / მოდი შევჭამოთ, ბებია

- A Woman: without her, man is nothing - ქალ: მის გარეშე კაცი არაფერია

- A Woman without her man is nothing - ქალი: ქალი თავისი კაცის გარეშე არაფერია.

როგორც ვხედავთ, მძიმის არასწორად ხმარების შემთხვევებს აფსურდამდე ულად მიყვავართ.

პაუზით განპირობებული ინტონაციური სახესხვაობა სხვადასხვა წინადადებაში. პუნქტუაცია გვეხმარება წერით მეტყველებაში დავიცვათ პაუზა და მახვილი, შევარჩიოთ ტემბრი და რიტმი, რათა უკეთ გავაცნობიეროთ ნარატივი. შესადარებელი ენებიდან ინგლისურისათვის უფროა დამახასიათებელი მახვილი და ინტონაცია. მასში ლინგვისტური მახვილი ენის შინაგანი ბუნებითა და კანონზომიერებითაა განპირობებული. ამ მხრივ სხვადასხვა ვითარებაა სხვადასხვა ენაში. „ქართული ლინგვის-

ტური მახვილი არ არის ისე გამოკვეთილი, როგორც სხვა ენებში (ჩვენს შემთხვევაში ინგლისურში), მაგრამ მაინც არის იგი ქართული სიტყვისათვის დამახასიათებელი მოვლენა, რადგან მას გარკვეული კანონზომიერება უდევს საფუძვლად. ლინგვისტური მახვილი შეიძლება მოდიოდეს მთელ ფრაზაზე, წინადადებაზე, მისი დაცვა კი ხელს უწყობს შინაარსის უკეთ გაგებას. ქართული ენის სტრუქტურა საშუალებას იძლევა მივმართოთ ლოგიკურ მახვილს, სადაც საჭიროა” (გოჩიტაიშვილი 2017: 64, 65). „სასვენ ნიშნითა ერთი ნაწილი ინტონაციის გამოხატვას ემსახურება. წერტილის ხმიანობა დაბალია, ხოლო წერტილის შემდეგ ახალი წინადადება აღმავალი ინტონაციით იწყება. სწორედ ამიტომ თხრობითი წინადადება დაღმავალი ინტონაციით იკითხება. მძიმის შემთხვევაში გადმოცემული აზრი კი არ მთავრდება, არამედ მოსალოდნელია მისი შემდგომი სრულყოფა და დასრულება. სწორედ ამიტომ მძიმის წაკითხვისას ინტონაცია ან ერთნაირია ანდა რამდენადმე მაღლდება. მარტივი, რთულ თანწყობილ და ქვეწყობილ წინადადებაში გადმოცემული აზრი იძლევა საშუალებას მათში ინტონაციის სხვადასხვა სახეობები არსებობდეს. ინგლისურ ენაში პირველ ადგილზე მდგომი მთავარი წინადადება, სადაც მძიმე არ იწერება, ხასიათდება დაღმავალი და დაღმავალ-აღმავალი ინტონაციური ჯგუფით, ხოლო დამოკიდებულში, როცა ის პირველ ადგილზეა, ინტონაციას ვაფიქსირებთ სემანტიკური ღირებულებებით. იგი შემდეგ სახეობას გვაძლევს: დაბალი სიმაღლის, დაღმავალ-აღმავალი და მაღალი და დაბალი დაღმავლობის. თავისთავად ცხადია, რომ მძიმის შემდეგ ინტონაცია სულ სხვა ინტონაციური ჯგუფით გამოირჩევა (Grammarly 2019: 59).

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რგომ წერითი მეტყველების განვითარების შინაარსი მოიცავს ჩვევების ფორმირების პროცესსა და წერითი მეტყველების შესაძლებლობათა განვითარებას. სასვენი ნიშნები საშუალებას იძლევა წერილობით ტექსტს შესძინოს კომუნიკაციური ხასიათი, მასში გადმოცემული აზრი გახადოს მკაფიო და ადვილად გასაგები. პაუზის გამომხატველი სასვენი ნიშნები, რომელთაც თან ახლავს ინტონაცია და მახვილი, გვეხმარება წინადადებაში გამოვყოთ ძირითადი და მეორეხარისხოვანი ინფორმაცია.

რაც შეეხება ქართული და ინგლისური ენების შედარებას სასვენ ნიშნებთან დაკავშირებით, სხვაობა ყველაზე მეტად თვალშისაცემია მძიმის ხმარების დროს, რაც მტკიცდება მაგალითებით ქართული, ინგლისელი და ამერიკელი ავტორების ნაწარმოებებიდან. სავალალოა, რომ მძიმის ხმარების ტენდენცია თანდათანობით იხრება ინგლისური ენისათვის დამახასიათებელი წესებისაკენ.

კვლევამ გვიჩვენა, რომ, მძიმის გარდა, პაუზის გამომხატველი სხვა სასვენ ნიშნები შესადარებელ ენებში რაიმე განსაკუთრებულ სხვაობას ნაკ-

6. ჩარკვიანი, ს. ყიფიანი

ლებად გვიჩვენებენ. საინტერესოა მძიმის გამოყენების შემთხვევები, რაც დაბნეულობას იწვევს, არა მარტო ინგლისური ენის შემსწავლელთათვის, არამედ იმათთვისაც ვისთვისაც ქართული ენაა მშობლიური. ეს კი გამოწვეულია იმით, რომ ქართული ენისათვის დამახასიათებელი ტრადიციული წესი მძიმის ხმარებისა იხრება ინგლისურ ენაში დამკვიდრებული კანონებისაკენ. ინგლისურში მძიმის ხმარება მხოლოდ დამოკიდებულ წინადადებასთან, როცა იგი პირველ ადგილს იკავებს რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში უნდა იყოს თემა/რემის დამოკიდებულების გამოხატვა, უფრო ხშირად როცა ქვეწყობილ წინადადებაში დამოკიდებული წინადადებით შემოდის ახალი ინფორმაცია, ე.ი. რემა. ინგლისურ ენაში ახალი ინფორმაციის შემოტანას ინტონაციაც კი ეხმარება, ამიტომაც მძიმეს ვაფორმებთ თუკი ამ ინფორმაციას ადრე ვეცნობით.

ქართული ენის რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში, რომელშიც არ ფიქსირდება „რომ“ კავშირი (უმეტესად დამატებით დამოკიდებულში) ზმნას მაინც უნდა ახლდეს მძიმე, რომ გავარჩიოთ წინადადებები ერთმანეთისაგან (როგორც ქართველი ენათმეცნიერი აკ. შანიძე ამტკიცებდა). საზოგადოებრივ ადგილებში სარეკლამო დაფებზე ვხვდებით წინადადებებს, სადაც მძიმეა დაფიქსირებული - „ჩემი მიზანია, „ვისურვებდი, ...

სავალალოა, რომ წინადადებაში მძიმით ერთგვარი წევრების გამოყოფას ხშირად ინგლისური ენისათვის დამახასიათებელი წესით ვხვდებით.

საინტერესო იქნებოდა სასვენი ნიშნების განხილვა შესადარებელ ენებში იმ ავტორების წერითი მეტყველების სტილის გათვალისწინებით შესრულდეს, რომელთა ნაწარმოებებიც გახდა ჩვენი კვლევის წყარო.

ლიტერატურა

- გამსახურდია კ. 1954. *რჩეული თხზულებანი*. რვატომეული. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.
- გოჩიტაიშვილი ქ. 2018. *ქართული ენის მართლწერისა და პუნქტუაციის საკითხები*, პროექტი: ბიბლიოთეკა სკოლას.
- ვაშაკიძე ი. 2016. *ქართული ენის პრაქტიკული კურსი და აკ. წერის საფუძვლები*. თბილისი: უნივერსალი. 2016.
- კვირიკაშვილი ვ. 2015. „წერითი მეტყველების განვითარების გზები დაწყებით კლასებში“. ინტერნეტგაზეთი mastsavlebeli.ge. 27.08. 2015. მოძიებულია 25.08.2023. <http://mastsavlebeli.ge/?p=102>
- კლდიაშვილი დ. 1988. *ქართული პროზა*. წიგნი XVI. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.

- მაღლაკელიძე ნ. 2013. ქართული ენის სწავლების მეთოდოლოგია/დიდაქტიკა (I-IV კლასები). თბილისი: მერიდიანი.
- ჯღარკავა ვ. 2019. „მძიმის არასათანადო ადგილზე დასმის შესახებ“. ინტერნეტგაზეთი mastsavlebeli.ge, 11.06.2019. მოძიებულია 30.08.2023 <http://mastsavlebeli.ge/?p=22197>
- ჯავახიშვილი მ. 2005. არსენა მარაბდელი. თხზულებანი 7 ტომად. ტომი 4. თბილისი: საქართველოს მაცნე.
- Grammarly. 12. 08. 2022. When to use a Comma before “And”. <https://www.grammarly.com/blog/comma-before-and/#:~:text=Comma%20before%20and%20that%20joins,we'll%20visit%20the%20Louvre.>
- Great American Short Stories. 2002. New York: Rover Publications, INC, Mineola.
- Lomonsov Moscow State University. 05.05.2019 “Intonation of compound and Complex Sentences”. fonetika_teorია, doc
- English Story. 1996. Москва: Менеджер.
- University of Houston Law Center. 2018. “Pauses”. Law.uh.edu

Language and Linguistics

Pause in written speech (Comparative analysis of Georgian and English languages)

Nunu Charkviani

nunu.charkviani@atsu.edu.ge

Sopio Kipiani

sopio.kipiani@atsu.edu.ge

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

The aim of the present paper is to make comparison of punctuation mark usage in two languages of different systems – Georgian and English. We find interesting to explore those punctuation marks that are known to indicate pause in writing. In the Georgian and English languages, which have different language systems, discussion of the pause is of great interest. There was no doubt that the examples from the works of Georgian, British and American authors would make this issue clear. Some theoretical issues helped

6. ჩარკვიანი, ს. ყიფიანი

us to study deeply the characteristic differences of the punctuation marks expressing the pause in comparable languages; their function and place in different types of sentences. The research was conducted by the use of the following methods: grammatical analysis, language observation, comparison-contrast. Analytical-synthetic method also helped us a lot. The languages we compare are of different types: one (Georgian) synthetic, and the other (English) analytical.

Keywords: *Punctuation, pause, Oxford comma, compensation, intonation, stress.*

The aim of the present paper is to make comparison of punctuation mark usage in two languages of different systems – Georgian and English. We find interesting to explore those punctuation marks that are known to indicate pause in writing.

Writing as well as oral speech has in many senses a cultural, communicative or economic value. Writing has its specific features, it is regulated by its own rules. It represents some conditions of distant relationship, creativity and storage of information. It lacks expressiveness, information sounding and situationality. After sentence construction according to the given situation a written message is formed by different means (punctuation marks, summarizing words and author comments).

Some factors characterized for oral speech (intonation, logical, linguistical and psychological stresses, gesture, pace and tone) are compensated in writing by using intonation and punctuation marks, though writing has certain semantic nuances, intonation and stylistic touch. Using of punctuation marks aids in making your thought clear by dividing a sentence or one part of a sentence from another.

Two types of punctuation marks are known: period, question and exclamation marks, colon, semicolon, dash, apostrophe, question marks and parentheses. A period, question and exclamation marks create emotional background but a period, comma, colon, dash and parentheses give meaningful-logical touch to the narration. From the above-mentioned punctuation marks, we found interesting to make observation on the cases of usage of those marks that express pause in the structure or out of it. Our attention was drawn to comma as it reveals some differences of its usage in Georgian and English.

Quotations taken from the works of Georgian, English and American authors served as illustrations of similarities and differences of usage of comma in two languages of different systems (Georgian and English). While researching we referred to the following methods: Grammatical analysis, language observing, compare-contrasting, analytical-synthetic.

Pause in the sentence is delivered by a group of punctuation marks (comma, period, dash, semicolon, colon...), but comma shows variety of usage. Pause is explained by foreign grammarians: 'your message is not simply converted by words. It may be soundless. ასე ხსნიან: თქვენი მესიჯი უბრალოდ სიტყვებით როდი გადმოიცემა. მას პაუზებით ვხვდებით. Pause helps us to establish emotional and intellectual connection with audience to analyze what is already said. Among different types of pause (transitional, dramatic, sensory, sense, reflective, pause for effect and pause for emphasis) the sense pause is roughly where a comma would be in writing, but it occurs about twice as often. It is more frequent than the comma because in writing, if your audience fails to understand anything, they can reread it. Since it isn't possible in speaking, you must allow time for your audience to process. This is a way of grouping words in small parcels so the audience can keep up with what are saying. The pause usually lasts from ½ to 1 second.'

Empirical materials of comma usage

The comma is a punctuation mark showing a short pause in the ideas or grammatical structure of a sentence. It is an interruption to the flow of thought in a sentence. As the comma is used more frequently than any other marks of punctuation, therefore we took up the comma.

Comma (a) is used in a compound sentence to separate clauses connected by a coordinating conjunction. Some of the coordinating conjunctions are and, but, or, nor. In most cases in English independent clauses are joined by 'but', 'and' – (coordinating conjunction) have comma before it while the Georgian never uses it, but sometimes they have it rarely.

He thought I was asleep first but I wasn't... (Great.... 2002: 123).

The glow of the sunset paused, and the night came ... (Great.... 2002: 66).

(b) comma is used in compound sentences without conjunctions;

- You are Gaining flash and color, your appetite is better (Great.... 2002: 122).

(c) comma is used in complex sentences to separate clauses where a short pause is required; in English it's used after subordinate clause if it is placed first in the complex sentence. If it is preceded by main clause no comma is used. In Georgian comma is used wherever these clauses are located. However, we occur exceptions;

- When they got back to their house, she was in the verandah... (English... 1996: 172).

- When he reached his house he went up at once to his bedroom (English... 1996: 145).

- The evidence showed that the deceased lady ... was knocked by the engine... (English... 1996: 146).

6. ჩარკვიანი, ს. ყიფიანი

- He ran from the nearest blind man, because it was a hero (English... 1996: 3).

(d) No comma is necessary to separate a noun clause from the word to which it is grammatically related in English but we have some debatable questions connected to this point. It deals with both languages. Many Georgian teachers think that the verb before noun clause needs comma as it was traditional event, but up today Georgian cases are found without comma and conjunction 'and'. As for English version, there is no comma here.

- I didn't say I hated you. (English... 1996: 101).

- I said she used to squander (English... 1996: 134).

It should be mentioned here that English short adjective clauses and adverb clauses require no comma after the main clauses.

- He had come home now to marry the woman who had been waiting for him. (Great... 2002: 107).

When a clause is closely connected with its principal clause, or introduced by *that*, the comma is omitted.

- It seemed almost surprising that any considerable bulk... (Great 2002: 65)

In Georgian we find conjunction 'რამ' but it is not in its place. So to avoid confusion, comma is used only after the clause and not before 'რამ'

In English sometimes subordinate clauses are delivered by participle phrase

- On hearing the guard's whistle he set the train in motion (English... 1996: 146).

- Guided by the rope, crossed the water without difficulty (English... 1996: 110).

In Georgian subordinate clauses like the above mentioned ones in English have their own forms,

That have the same function to express participial clauses.

e) usage of comma in series of things of the same part of speech show differences in the source languages. The comma is used before the last word or phrase of the series in English and it is placed before the last and of the series. As for Georgian we never place comma with the last and

- History, mystery, lesson, and law (Great... 2002: 72).

f) Non-restrictive phrases should be set off by commas, restrictive phrases require no commas:

- the doctor, taken by surprise, awkward and sleepish knelt too (English... 1996: 199).

Peculiarities of comma usage in Georgian and English languages. Usage of comma requires much attention and careful attitude to the written text from the

writer. Sometimes confusion is caused by using it incorrectly, - by putting it in the wrong place or leaving it out where it is wanted. Such cases are often found in the source languages – Georgian and English.

Comma usage after some verbs followed by subordinate clauses is the debatable subject of Georgian language teachers nowadays. Some of them think that no comma is needed here, others insist on placing a comma according to Akaki Shanidze – a well-known Georgian linguist, as a conjunction ‘რომ’ is meant in this place.

In English we have no comma in the sentences like the Georgian example:

- I did not say I hated you (English... 1996: 101).

As it was mentioned above English uses a comma before the last word or phrase of the series and it is placed before the last and of the series. The Georgian language keeps comma with every member of the series but one- the last and is not preceded by a comma. “A lot of people have strong feelings about putting a comma before and in a list. They speak about “Serial Comma” or “Oxford Comma” this punctual rule only applies to lists of three or more items. You should not use a comma before and if you are only mentioning two items only” (University....2018: 41).

- ...and especially were its jowls, muzzle, and eyelashes whitened by its crystallised breath (English... 1996: 159)

- His dark eyes, set deep in their sockets, were large and tragic (English... 1996:159)

Sometimes using Oxford Comma rule incorrectly we can't avoid misunderstanding.

- I want to thank my parents, Tiffany and God (Incorrect)
- I want to thank my parents, Tiffany, and God (correct)

The meaning of the first sentence is quite different from the second one. To reader's mind parents are Tiffany and God. In the second sentence he thanks to his parents and Tiffany and God.

We use a comma before coordinating conjunction and in the compound sentence between independent clauses. But there are some cases when comma is not seen.

- The women have all taken to the Mother Hubbard, and the men wear trousers and singlets (English... 1996: 159)

- But now they came to the mouth of the harbor and Mrs. Macphail joined them (English... 1996: 157)

The most interesting case of difference in comma is in the English complex sentences.

Comma is used after the subordinate sentence when it takes the first place. If the main clause starts the complex sentence comma is not used. In Georgian both sentences (main and subordinate) in the complex sentence have commas but we find exceptions.

Intonation variety conditioned by pause in the sentence. Punctuation is a great help for keeping pause and stress and tone in sentences. Linguistic stress is characteristic for many languages but it is not so district as in English. A logical stress helps Georgian to emphasize any word we are interested in. The volume of the period is low but after a period a new sentence begins with rising intonation. Comma makes us think about further ideas. So, we have a pause in the text because perfection and ending of the narrative is expected.

In English a main sentence with no comma at the end is characterized with falling and rising and falling-rising intonation. Intonation in the subordinate clause is determined with semantic value. Different kinds of intonation are used here: low high, falling rising and high and low falling. It's clear that using comma requires other types of intonation.

In conclusion we can say: Punctuation marks are able to give communicative character to the written text, make the idea in the text vivid and easily understandable. Punctuation marks with the action of pause accompanied by intonation and stress help us to deliver main and secondary information in the sentence. Using a comma in the source languages demonstrates similarities and some differences.

1. In English comma is used in the simple sentence before the last one in the listing of items. Its usage is explained by Oxford Comma rule. We can't see comma in such cases in Georgian. But there are some exceptions.

2. Equal, independent sentences in the compound sentences are joined by coordinating conjunctions with comma, especially before and Georgian sentences have no comma.

3. Complex sentences reveal some differences as well. A main sentence never ends with a comma when it takes the first place. As for a subordinate clause, it has a comma if it precedes the main clause. The Georgian language uses a comma in both order of sentences.

4. Some ambiguity among Georgian language teachers about comma usage when conjunction is meant is probably taken from the nature of the English language.

5. Intonation with rising tone in the subordinate clause in the English complex sentences illustrates a new information. Rema/theme relationship reminds us this event.

6. It would be very interesting to view punctuation marks through the writing style of those authors whose works are the source of our paper.